

Cynism

I den här artikeln ska vi granska en allmän attityd som har präglats av mänskligheten i all tider – cynism. Vi ska se på hur den kommer till uttryck och fungerar, inte minst, i ett modernt, skandinaviskt samhälle. Sedan kommer jag att kort bemöta denna attityd från ett kristet perspektiv, i förhållande till människosyn och det ondas problem. Syftet med artikeln är att förstå vår samtid för att kunna kommunicera bättre.

Vad är cynism?

Den centrala frågeställning jag kommer att arbeta med i denna artikel är: Vad är cynism? Det innebär att jag främst ägnar mig åt att söka förstå och analysera cynism och mindre åt att komma med en definitiv lösning till cynismens problem. Men att förstå är, som bekant, första steget mot lösningen. I andra halvan kommer jag dock att påbörja ett kristet svar på cynismens utmaningar.

Generellt bör man se cynism som en trend, en attityd och en inställning som genomsyrar kulturer, jargonger och människor. Vissa människor är mer och andra mindre cyniker, men vi är det alla någon gång och i någon mån.

För att komma in i ämnet kastar jag ut en arbetsdefinition som vi sedan kan bygga vidare på. Cynikern påstår sig kunna "se igenom" från "ytan" till "verkligheten". Det som ser ut att vara gott, sant, vackert är i själva verket egoistiskt, falskt och medelmåttigt. Han tror sig ständigt kunna se någon form av dold agenda bakom varje sken av godhet eller sanning.

Cynikern tror sig vara i en privilegierad position, varifrån allt kan kritiseras och "ses igenom". Han kan därför se igenom anspråket att Gud är god till verkligheten – världen är ond och det finns inget högre gott eller någon mening. Att se världen på ett annat sätt är enbart en illusorisk längtan efter högre moralisk ordning som inte kan uppnås. Man kan säga att cyniker lider av ett slags kronisk misstänksamhet mot allt som kan vara gott och sant.

Utifrån en kristen världsbild är cynism inte något förvånande utan en

direkt konsekvens av syndafallet. När folk vänder sig bort från Gud och försöker överleva utan honom i Hans värld är det något som fattas. Det gör att cynikern ständigt kommer att se en snedvriden bild av världen, byggd på halvsanningar. Men det gör också att cynikern verkligen kommer att se en del av sanningen – världen är fallen och det finns ondska och hyckleri i världen. Problemet är att bara en del av sanningen kommer fram eftersom cynikern tror att det ytterst sett inte finns något gott eller skönt som kan övervinna det onda och fula. Här finns en ironi. Cynikern tror sig vara i en privilegierad position till omvärlden, men i själva verket gör detta anspråk honom blind eftersom hans anspråk på helsanningar alltid är halvsanningar. Precis denna blindhet är problemet. Det gör cynikern till en bitter, instängd och egoistisk människa istället för en tacksam, öppen och självutgivande människa mitt i en förvriden värld.

Konsekvenserna av cynismen som attityd är tragiska. Det finns en viss progression eller inbyggd logik. Cynikern har till exempel förlorat sin tilltro till människor och ännu mer till Gud. Det enda man kan "lita på" är att människor ljuger och är själviska och att Gud inte är mer än en önskedröm. Detta leder ofta till ensamhet¹ eftersom man stänger möjligheten till relationer byggda på förtröstan. Ensamheten leder sedan till att livet känns meningslöst och man blir apatisk. För att klara av denna situation finner cynikern olika sätt att överleva.

Underhållningen, som i dag är den vanligaste överlevnadsstrategin, fungerar både som bedövning och påspädning av cynismen. Vi kommer att återkomma till detta. Men först ska vi gå tillbaka i historien och se på cynismens idéhistoriska rötter och hur den har utvecklats och levt vidare tills idag.

Klassisk cynism

Cynism, som en livshållning, tillskrivs greken Diogenes (412-323 f.Kr.). Diogenes var en av sin samtids radikaler och sociala kritiker.² Hans filosofi var inte en skrivbordsprodukt utan en kritik av etablissemangen, en

1. Ensamhet kan här förstås både som en psykologisk ensamhet där man känner sig isolerad och ensam och som en social ensamhet där man verkligen står utan relationer till andra människor. De flesta cyniker är ensamma psykologiskt trots att de är omgivna av många människor.

2. Klassiska verket om cynism är Diogenes Laurentius, *Diogenes från Sinope*. I nutid, Peter Sloterdijks, *Critique of Cynical Reason* (University of Minnesota Press, 1987). För en bra sammanfattning se Frederik Coplestons *History of Philosophy, vol. 1. Greece and Rome*, (Paulist Press, 1946) ss. 118-123.

praktisk filosofi eller en utagerande livshållning. Ordet 'cynism' härleds från grekiskans ord för hund (*kyon*) då Diogenes jämförde sig själv med hundars beteende och natur. En hund är *naturlig* och inte tillgjord som människan. På samma sätt ville cynikerna gestalta ett naturligt liv. En hund gör sina behov och visar sina sexuella utlevelser offentligt. Alltså ska vi också leva så. Cynismen innebar en kritik av uppdelningen mellan det offentliga och det privata. Diogenes förespråkade en skamlös livsstil där inget är privat. Människor känner skam genom att de har blivit fostrade att känna skam i vissa situationer. Att leva som hundar är att leva skamlöst, enligt Diogenes.

Cynikerns metoder var alltså ganska radikala och provocerande. När de kritiserades bemötte de sina kritiker med ett skratt. Humorn – främst satir och ironi – var precis som i dag, det centrala kommunikationssättet. Låt oss nu se på cynismens utveckling under modernismen.

(Post-)modern cynism

Den moderna cynismen fick ett uppsving genom den kritiska och radikala filosofi som kom från "misstänksamhetens mästare", Karl Marx (1818-1883), Friedrich Nietzsche (1844-1900) och Sigmund Freud (1856-1939).³ Deras misstänksamhet riktar sig emot *etablerade* institutioner, värderingar, traditioner och samhällsstrukturer. Vi ser därmed hos dessa ett slags kritik av det som *anses* som gott, eftertraktansvärt och rätt. Ytterst sett är deras kritik en kritik av Guds existens och Hans förhållande till moral. Nietzsches kritisk sträckte sig så långt att han förnekade dygder som ödmjukhet och även kärlek eftersom han hade sett igenom människan till hennes sanna natur som han ansåg innehöll en strävan efter makt och kontroll, en *Übermensch*.⁴

Nietzsches filosofi ledde till en ny sorts ärlighet och känsla för vad som är rätt. Detta ledde till det vi kallar för 'postmodernism'.⁵ I och med postmodernismens intåg tror människor sig kunna genomskåda de etablerade strukturer som uppkommit i kultur och samhälle. Där mark-

3. Se Merold Westphals analys av dessa i *Suspicion and Faith. The Religious Uses of Atheism* (Fordham University Press, 1999).

4. Se t.ex. *Den Glada Vetenskapen* (Bokförlaget korpen, 1997) ss. 128-35.

5. Det som sägs komma *efter* modernismen, d.v.s. post-modernismen, är egentligen inte så mycket annorlunda från modernismens cynism. Det är snarare en intensifiering av det moderna projektet. Därför har postmodernismen ibland, rätteligen, kallats för *hypermodernism*. Det är helt enkelt den logiska slutsatsen av tankarna från Marx, Freud och Nietzsche. Men givetvis kan vi skilja på dem på ett relevant sätt som framgår av artiklarna i detta nummer. Min poäng här är att vi inte ska göra för stor poäng av skillnaden mellan de båda.

nadsförs en Nietzscheansk cynism som en högre form av ärlighet, en som ser igenom korrupktion, maktobalans, översitteri och annat som kommer med ideologierna.⁶

Den postmoderna livskänslan är i grund och botten en cynisk misstro emot de ideologier som modernismen byggde upp.⁷ Dessa modernistiska ideologier kallas ibland av postmoderna filosofer för 'metanarrativer'.⁸ En metanarrativ eller ideologi är en allomfattande berättelse om verkligheten som är utformad till att föda ett visst behov hos oss. Behovet blir besvarat om vi "köper" en viss ideologi. T.ex. kapitalismens ideologi föder vårt behov av prylar, stimulans och ombyte. Bakom denna metanarrativ eller berättelse finns uppfattningen att människan bara tror på saker som ger henne fördelar. Förutsättningen är att människan bryr sig mindre om dessa berättelser är sanna eller inte; sanningen är endast vad som fungerar eller som ger henne någon form av fördel eller rättfärdigar hennes livsstil.⁹

Med andra ord, postmodern kultur handlar mycket om stil, om ytan, om att vara på ett visst sätt eller se ut på ett visst sätt, om att tillhöra en viss grupp, en subkultur. Att tillhöra en subkultur är i sig en kritik av de stora och etablerade lösningarna. Dessa ideologier är "genomskådade" av den postmoderna cynikern och istället förespråkas de små, alternativa, lokala alternativen som mer autentiska.¹⁰

Vi har alltså rört oss ganska långt från Diogenes cynism men det finns en stark kontinuitet i betoningen på en utagerande livshållning. Betoningen på att ha förmågan att skilja på yta och verklighet, att kunna se igenom, är gemensam. Vi ska nu se närmare på hur cynism färgar vårt sätt att tänka om verkligheten.

6. Dick Keyes, *True Heroism in a World of Celebrity Counterfeits* (NavPress, 1995).

7. Modernismen var i sin tur en misstänksamhet och rationalistisk kritik emot det (relativt) kristna värdegrundade enhets- och ståndssamhället före modernismen.

8. Se Francois Lyotard, *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge* (University of Minnesota Press, 1984).

9. Keyes, Dick, *Seeing Through Cynicism. A Reconsideration of the Power of Suspicion* (IVP Press, 2006), ss. 50 ff.

10. I protestantiska kretsar kan vi peka på den s.k. 'emerging church'-rörelsen som ett exempel på detta. För två intressanta analyser av detta se James Smith, *Who's Afraid of Postmodernism. Taking Derrida, Lyotard and Foucault to Church* (Baker Academic, 2006) och Don Carson, *Becoming Conversant with the Emerging Church* (Zondervan, 2005).

Cynism som mental kirurgi

Cynism har beskrivits som ett slags mental kirurgi.¹¹ Cynikern delar mentalt upp personer, institutioner, religioner och filosofier i sitt huvud och blottlägger alla dess delar, radar upp dem, synar dem och konstaterar att "det var väl det jag trodde: skenet bedrar".

Lisbet Salander – den uppgraderade versionen av Pippi Långstrump – från Stieg Larsons nu internationella boktrilogi, *Milleniumserien*¹², är inkarnationen av mental kirurgi. I boken framställs hon som en stark och ensam hjältinna. Hon är utrustad med de av vår generation kanske mest åtråvärda egenskaperna – fotografiskt minne och en enorm analysförmåga som hon använder som hacker och skrupulös researcher i "sanningens tjänst". Lisbet blev ett offer för de stora samhällsinstitutionerna och ideologierna och har nu blivit en kritiker och fiende till alla övergripande maktstrukturer. Hennes misstro mot andra människor – inte minst män som är "svin" och kvinnor som underkastar sig allt för lätt och som får skylla sig själva – färgar hela hennes tanke och handlingsmönster. Eftersom hon bär på denna insikt ger hon sig själv rätt att göra saker som är mer eller mindre omoraliska.

Filosofiskt sett finns det ett problem här om vi tror att "kirurgisk analys" obetvingligt leder oss till sanningen om sakernas tillstånd (i den mån cynikern är villig att tala om en sanning). Här måste vi ställa kritiska frågor. Är den kirurgiska metoden pålitlig? Leder den till sanningen? Är det så att saker och ting aldrig är vad de ter sig som, är aldrig en människa bara en människa eller vad som ser ut att vara en god handling verkligen god? Måste jag göra en personanalys och hacka hennes dator som Salander för att kunna lita på eller älska en annan människa?

Enligt en kristen människosyn, kan en människa inte reduceras eller elimineras till sina beståndsdelar. En människa är alltid *mer* än sina delar (materialism) och handlingar (existentialism). Så det första problemet handlar om verkligheten – Vad är en människa?¹³

11. Jag använder här mental kirurgi som en metafor för att tala om det som postmoderna filosofer kallat för dekonstruktion. Mer om den senare längre fram.

12. *Män som hatar kvinnor, Flickan som lekte med elden, Luftslottet som sprängdes* (Norstedt Förlag, 2005, 2006, 2007).

13. En reducerande människosyn, som cynikerns, kommer att inte bara vara en strikt mental operation. Det kommer att få etiska konsekvenser för hur man agerar gentemot andra. Vad händer när dessa mentala kirurgiska operationer plötsligt skvimpar över i "verkligheten"? Om man redan i huvudet har en så uppdelad och reducerande verklighetsuppfattning är steget ofta inte långt till att bli en Salander.

Låt mig ta ett exempel. Enligt ett postmodernt synsätt är kön och sexualitet det som definierar en människa. Människan ses inte som en helhet där kön och sexualitet är viktiga delar utan något som är utmärkande för helheten. När den postmoderna människan sedan tänker på verkligheten i stort gör hon det utifrån det könsbestämde centrat. Den nedärvda synen på saker som moral, människovärde och estetik måste här de-konstrueras eller genomskådas för att sedan omformuleras på ett nytt rekonstruerat sätt.¹⁴ I cynikernas rekonstruktion av människan har sexualiteten blivit den otvivelaktigt viktigaste delen i helheten där den förklarar och kontrollerar alla andra delar. Människans självbestämmande och hennes värde kommer från hur hennes kön och sexualitet förstås. Detta mönster är tydligt i dagens debatter om homosexualitet, familj, äktenskap och relationer.

Här kommer vi till sanningsfrågan. Vad är det som är kvar efter cynikernas analys av människan? Det som blir kvar är inte en hel människa utan snarare mentalt hopplappade delar av en människa. De rekonstruerande cynikerna ombildar dessa delar till ett nytt väsen, förhoppningsvis med vissa mänskliga drag, men med en ny och reducerad identitet.

Genom denna dekonstruktion/rekonstruktionsmetod tror cynikern sig kunna falsifiera alla påståenden som säger något annat, icke-cyniskt, om människans natur; t.ex. att sexualitet är en gåva från Gud. Cynikernas svar på sådana påståenden är att de är naiva, patriarkala, absurda, förtryckande, fundamentalistiska, medeltida och godtrogna. Finns knappast en värre diskussionsdödare! Filosofiskt bygger cynikernas attack på ett logiskt sett ogiltigt argument eftersom han attackerar personen och inte påståendets sanningshalt. Det är ett s.k. *argumentum ad hominem*. Man kan höra i debatter att någon säger "Det är bara patriarkala fundamentalister som i dag kan påstå att Gud är god och har talat till oss genom Bibeln". Tragiskt nog kan idag cynikers vulgära retorik räkna med samhällets, medias och den växande folkopinionens hjälp i kampen mot vad som kallas för fundamentalism och extremism men i själva verket är klassiskt kristen tro (eller i varje fall var kristen tro för en generation sedan).

14. Många, kanske de flesta cyniker, stannar på det dekonstruerade planet eftersom den konsekvente cynikern inte tror på "rekonstruktioner".

Cynism: en överlevnadsstrategi

Hopp och förtröstan är för naiva personer, tycker cynikern. Det är närmast liktydigt med att vara oärlig och hycklare. Att ha hopp innebär att jag måste lita på en annan eller bli beroende och löpa risken att bli bränd och sviken. Logiken är som följer: Det *kan* ju visa sig att det jag hoppades på var falskt så det är *bäst* att inte hoppas på något. Eller: Saker och ting kommer att falla ihop och jag kommer att bli besviken.

Jag har absolut förståelse för att människor som har blivit svikna, förnedrade och utnyttjade har svårt att lita på eller hoppas på andra människor och vill inte naivt likställa deras upplevelse med cynism. Det är ofta en hälsosam reaktion att vara mer vaksam efter att ha blivit sviken. Men det är inte nödvändigtvis samma sak som att sluta hoppas eller lita på att personer och ting kan vara sanna och goda, även om mitt förflutna har visat annorlunda.

Det som är intressant i sammanhanget är att västerlandets cyniker oftast har varit relativt besparade från svek, utnyttjande och förnedring. De flesta har vuxit upp i medelklassmiljöer där farorna är relativt begränsade¹⁵. Ändå finns det en utbredd skepsis och cynism!

Det vi har att göra med är konsumtionssamhällets psykologiska baksida. Media och underhållningsformerna får oss att inse att vi aldrig kommer att nå upp till deras höga krav på lycka och framgång. Här finner vi en av rötterna till västerlandets cynism – i spänning mellan vad som är min verklighet och underhållningens ouppnåeliga mål. Underhållning har blivit ett slags rättighet. När jag inte får underhållning blir jag nedstämd eftersom jag lättare än tidigare generationer blir uttråkad, desillusionerad och besviken. Denna nedstämdhet leder till cyniska attityder till samhället och kulturen eftersom vi hela tiden söker övervinna denna nedstämdhet¹⁶.

Cynism liknar buddhism – vilket intressant nog är en av de mer populära alternativa religionsformerna i pluralismens kölvatten – eftersom buddhisten tror sig kunna se igenom det illusoriska och ytan till verkligheten, till sakernas intighet. Detta ger en kontroll och en skön distans

15. Detta är inte en kommentar om utvecklingsländers cynism. Ämnet i denna artikel är västerlandets cynism. Vidare medger jag att västerlandets hemmamiljöer är djupt problematiska på andra sätt. Jag kan bara peka på Ingmar Bergmans klassiker *Scener från ett äktenskap* eller den tragiska *American Beauty* med Kevin Spacey i huvudrollen.

16. För en inträngande analys se Richard Winters *Still Bored in a Culture of Entertainment. Rediscovering Passion and Wonder* (InterVarsity Press, 2002).

som gör att man kan sväva ovanför allt svårt och jobbigt i livet. Istället för att vara engagerad och arbetsam hyllas de nya dygderna: att vara "laid back" och "cool" (svenska ord duger inte!). Inte sällan blir cyniker attraherade av denna form av spiritualitet. Eftersom de är religiösa varelser behöver de någon form av andlig spis. Buddhism bekräftar vad de redan tror – allting är tomhet och yta.

Detta visar på att cynism är ett slags överlevnadsstrategi i en trendkänslig och informationsstyrd värld. Det gör världen mer kontrollerbar. I ett informationssamhälle där val och trender avlöser varandra i blixtfart behöver jag någon form av stabilitet. Cynismens attityd ger mig den kontroll jag känner att jag behöver.

Ironi, underhållning och cynism

Det som var kommunikationssättet i klassisk cynism – humorn och provokationen – är det också i (post)modern cynism. Generation X¹⁷, som jag tillhör, har av Douglas Coupland kallats för den "ironiska generationen" och ironin är det mest utmärkande draget i cynismens förmedling i dag.

Ironi är inte i sig något ont. Det är ett sätt att tala. Jesus, t.ex. använde ironi och inte bara halvroliga "ordskämt" som pastorer är så berömda för.¹⁸ Det är frågan om vilken roll ironin har som är det viktiga.

För en cyniker har ironin rollen att fragmentera och att avskärma sig från andra människor och verkligheten som helhet. Man tror sig veta vad som verkligen är fallet och att allt som människor gör egentligen är egoistiskt och mediokert. När en person gör något som ser ut att vara något gott eller hjältemodigt, behöver cynikern inte tänka efter länge. Han vet redan vad som är fallet – "under ytan" är hjälten bara ett misslyckat mobboffer från skolgården eller något i den stilen. De ironiska skämten ligger här mycket nära till hands.¹⁹

17. Termen refererar till den generation och dess idéer som kom ur 60- och 70-talets babyboom.

18. När Jesus t.ex. säger till fariséerna att det är de sjuka som behöver läkare och att han har kommit för att kalla orättfärdiga, säger han implicit att deras sken av hälsa och rättfärdighet inte är sann (Matt. 9:12 f. m.par.).

19. En författare kopplar ironi till cynism på följande sätt: "Cynism använder ironi för att flytta uppmärksamheten från skenet till verkligheten och detta skifte gör det möjligt för cynikern att bättre fokusera på grunden till hans cynism, nämligen kontrasten mellan ett verkligt värde och ett låtsat värde, en verkligt rationell person och låtsat rationell person, en verklig gentleman och en låtsad gentleman." George E. Yoos, 'The Rethoric of Cynicism', *Rethoric Review*, Vol 4. No. 1. (Sept. 1985) s. 58.

Jesu ironi var aldrig cynisk.²⁰ Hans ironi var provokativ, fick folk att tänka och bli engagerade; en kallelse till omvändelse. Jesu ord, "Ta bort bjälken ur ditt eget öga" (Matt. 7:5) är ett ironiskt sätt att framställa den blindhet vi drabbats av när vi dömer andra. Bilden kallar oss ut från vår egen själviskhet men inte genom cynism. Jesus är den enda som kan "se igenom" människan utan att bli cyniker. Vi tror oss kunna se igenom, genom mental kirurgi; ibland kanske vi lyckas se något men det blir ofta destruktivt och halvsant, eller kanske inte sant alls.

I slutänden blir det bara bekvämt för oss själva. Jesus var aldrig bekväm för någon eftersom han såg helsanningar och gick längre än cynikerns avskärmande attityd. Många moderna cyniker är nämligen cyniker eftersom det är bekvämt. Det får folk att skratta men ofta utan att tänka på varför de skrattar. Skrattet blir målet och inte medlet i en underhållningskultur. Det är ju en rättighet och något som inte kan ifrågasättas utan att man blir betraktad som en tråkmåns. Ironi befinner sig bortom eller på ett bekvämt avstånd från rätt och fel.²¹

I såpor som *Dr. House*, *Vänner* och *Vita huset* ser vi hur starkt detta element är. *Dr. House* är kanske mest uppenbar eftersom hans inställning är offensiv till skillnad från *Vänners* mer glättiga humor. Dr. House primära fråga till alla patienter är "Vad är det du ljuger om?" Gör det honom till misantrop eller realist? Man vet inte riktigt i slutet eftersom hans faktiska omsorg om människor motiverar hans brutala metoder. Men det är klart att det är p.g.a. hans cynism som vi tycker om honom (och kanske t.o.m. ser upp till honom) och tycker illa om honom på samma gång.

Försök beskriva en hjälte som övertygar en cyniker. Med en hjälte menar jag någon som gör mer än vad som kanske ses som moraliskt nödvändigt eller ger ut utan att hoppas att få något tillbaka. Det du finner är att klassiska hjältar ser ut som mediokra stollar och tragiska psykopatiska idioter som försökte vara goda. Cynikern vet ju att alla är egoister ändå. Så hjältemod är naivt. Snarare bejublar cynikern antihjälten: den sorgsna misslyckade eller den förbittrade misstolkade människan som erkänner och lever främst för sig själv och inte för andra. Lisbeth Salander, igen, är ett bra exempel på det senare. Vi har sympati för cyni-

20. Detta trots vad bibelforskare som John D. Crossan och andra påstått, nämligen att han på något sätt var influerad av Diogeneskretsen. Mer om detta se Ben Witherington III, *Jesus the Sage. The Pilgrimage of Wisdom* (Ausburg Fortress Press, 2000) ss. 141 ff.

21. Jag kan varmt rekommendera Henrik Schyfferts fantastiska framställning, *The 90s. Ett försvarstal*. Den är allvarlig, informativ och underhållande på samma gång. Sändes på STV 2009.

kern men inte lika lätt för de "rena hjältarna". De är inte autentiska! Det krävs ett kostsamt mytmakeri för att vi ska tro på hjältar som Frodo och Gandalf (300 miljoner dollar närmare bestämt).

Det är idag en trend inom underhållningsindustrin att återuppväcka gamla 80-talshjältar men utan "glammet". Nu får vi se deras historia, hur de blev superhjältar, att de är människor som har tvivel och är svaga som vi. Batman blir svag och man får veta om hans mörkare sidor. Ont och gott kommer närmare varandra. Vann Jokern (cynismens inkarnation) i slutet av senaste filmen?

Ett annat exempel är filmen *Wag the Dog* (1997, regissör Barry Levinson). Den får oss att skratta åt det politiska arbetet som framställs som en regisserad filminspelning, en "cover up story" på amerikansk TV. Filmen vill "se igenom" det lömska och omoraliska sätt som skandaler blir övertäckta med spektakulära uppbyggda mediabilder. Här måste det sägas att filmen har ett verkligt samhällskritiskt syfte – visa amerikansk politik baksida – som inte är enbart cyniskt. Det är när detta syfte blir underhållning som det blir mer tvetydigt. Problemet är att filmen förefaller vilja få oss att tänka följande: "Om denna story är falsifierad, hur vet jag då om inte allt är falsifierat?" Men vad är det för en "sanning" som filmmakaren vill förmedla?

Många ser filmen och skrattar, men vad är egentligen en rätt moralisk respons? Borde det inte vara fasa eller sorg eller rent av ilska över hur någon kan stereotypisera människor och samhällen på ett sådant sätt och få massornas applåder (av vilka förmodligen flera är politiker som viftar hysteriskt på sina svansar för att visa att de också kan)? Detta vittnar om en djupt cynisk människobild och samtidskultur.

Har vi blivit bättre än Gud?

Kan man se igenom Gud? Cynikern kan inte se en kärleksfull och allsmäktig Skapare utan "Gud" är snarare en patetisk projektion av människans hopp och drömmar.²² Kristnas hopp leder till hyckleri och dubbelmoral eftersom en kristen kan synda under veckan och be om förlåtelse på söndagen.

Men att se igenom kristna – vilket inte är så svårt – och att se igenom Gud är inte samma sak. Ibland måste vi ge cynikern rätt i hans kritik.²³

22. Se t.ex. Marx materialistiska cynism som reducerade religion till maktutövning.

23. För en provocerande och inträngande analys av hur misstänksamhetens mästare kan användas i kristendomens tjänst, se Merold Westphals *Suspicion and Faith* (Fordham University Press, 1998).

Cynikern ser igenom hyckleri, dubbelmoral och påklistrad kristendom. På detta sätt är cynikern lite av en profet, eftersom Gamla testamentets profeter ofta kritiserade folket för samma saker. Det finns dock kvalitativa skillnader som vi ska se. Mental kirurgi är inte samma sak som att tala profetiskt.

Den postmoderna människans problem med Gud är inte främst huruvida han existerar eller inte. Problemet är moraliskt. Cynikern tror att han är bättre än Gud. I antikens Rom byttes de gamla mytologiska gudarna ut – Zeus, Hera, Atlas och Diana – eftersom de ansågs vara moraliskt undermåliga. De var alla inbegripna i incest, avund, otrohet och hämnd. Människor insåg sedermera att de var bättre än dessa lynniga ”gudar” som hela tiden krävde att man blickade dem. Den kristna Guden började predikas samtidigt som antikens gudar led sin moraliska ”kris”. De kristnas Gud, insåg många, var helt klart moraliskt bättre än dessa avgudar. Därför blev denne nye Gud som Paulus predikade vid areopagen i Aten ett naturligt val. Idag befinner folk sig i en liknande situation, men nu med den kristna Guden. Vi tror oss ha blivit bättre än Gud. Resonemanget går ungefär: ”Jag skulle inte, om jag vore Gud, tillåta ondska och lidande i denna värld. Alltså kan Gud inte vara god och därmed inte existera”.²⁴

Det godas problem

Det klassiska problemet att tro på en god Gud i en värld som vår fylld med ondska är inte nödvändigtvis cynikerns problem. I dag är det ett moraliskt dilemma, medan det under upplysningen (var mer av ett) logiskt.²⁵ För cynikern är det med andra ord inte ondskan, lidandet och falskheten som är det största problemet. Problemet som ständigt irriterar cynikern är istället det godas obevekliga och till synes oförklarliga

24. Wade Bradshaw, *Searching for a Better God* (Authentic, 2008).

25. Detta idéskifte reflekteras inom samtida religionsfilosofi. Intresset har vänts från det strikt logiska problemet med ondskan till det s.k. evidentialistiska problemet. I traditionen efter David Hume (1711-1776) sökte filosofer lösningen på det logiska problemet, d.v.s. konsistensen i att hålla båda satserna (1) ”Gud existerar och är god, allsmäktig och allvetande” och (2) ”det existerar ondska i världen” för sanna. Efter Alvin Plantingas refusering av det logiska problemet, t.ex. i *God, Freedom and Evil* (Eerdman, 1977), har idag ateistiska filosofer medgett att det inte längre är ett verkligt problem. (1) och (2) kan enligt Plantinga visas vara konsistenta och det är allt som behövs för att kasta omkull Humes argumentet eftersom det förutsatte att (1) och (2) är nödvändigt inkonsistenta. Ateisterna har istället sökt visa på osannolikheten i att Gud existerar givet mängden och typerna av ondska och lidande i världen. Men det är då en annan typ av problem. En artikel som startade den moderna diskussionen i ämnet var William Rowe’s ”The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism”, *American Philosophical Quarterly* 16 (1979): ss 335-41.

existens. Att människor är så envisa i sin tro att personer och ting kan bli bättre är ett mysterium.

C.S. Lewis sade att kristen tro snarare skapar än löser lidandets problem eftersom lidande inte skulle vara något problem om vi inte i vår dagliga erfarenhet kom nära lidande i världen. Utan något högsta gott förminskas ondskan eller kanske försvinner.²⁶

Ytterst sett är det mest grundläggande kristna problemet med ondskan i Guds skapelse inte detsamma som för den icke-kristne. För den kristne är problemet en fråga om att hålla ut, vänta på Guds rättvisa dom, frälsning och under tiden sörja och ibland klaga över att Gud dröjer men utan att sluta tro på hans godhet och makt.²⁷ Den kristne uppmanas till att handla emot ondskan och lidande. För cynikern är detta synsätt inte möjligt eftersom Gud redan är "genomskådad" – han är en tyrann, en egoistisk plågoande eller bara ett hjärnspöke som vi bör sluta tro på. Vi är bättre än Gud och han måste antingen uppdateras²⁸ eller förkastas²⁹. Utan något högsta goda "försvinner" problemet med ondskan för cynikern.

För en kristen bör inte närvaron av ondskan och lidande i världen vara främmande. Snarare är det något som är centralt i den kristna tron *realism* – det finns verklig ondskan och lidande i världen, oavsett vilken förklaringsmodell eller teodicé³⁰ man antar för den. Så fort man förnekar denna realism slutar man att säga att den kristna tron är sann.

I centrum av den kristna tron finns korset, symbolen för dom, lidande och skam men samtidigt vår befrielse från detta. Cynism, däremot, liknar som jag nämnt buddhism i det att den vill hjälpa människor att leva i ett slags inre frid eftersom ondskan och godhet, ytterst sett, är illusoriska. D.T. Suzuki, en buddhistforskare, skriver i en jämförelse att:

Kristen symbolik har mycket att göra med människans lidande. Korsfästelsen är allt lidandes höjdpunkt. Buddhister talar också om lidandet och dess höjdpunkt är när Buddha fridfullt sitter under Boditrädet vid Niranjafloeden.³¹

26. Med detta menar jag att den försvinner subjektivt för en människa. Lidandet och ondskan fortfar trots allt att vara en obehaglig verklighet vi alla måste möta.

27. Se t.ex. Ps 73 och 94.

28. Se t.ex. John S. Spongs, *Why Christianity Must Change or Die: A Bishop Speaks to Believers in Exile* (HarperOne, 1999).

29. En av de senaste högljudda ateisterna är ju givetvis Richard Dawkins som säger att Gud är en vanföreställning, i *The God Delusion* (Houghton Mifflin Harcourt, 2006).

30. Grekiska för Guds rättvisa eller försvar.

31. Keyes, Dick, *Cynicism*, s. 113.

Kristna har ibland försökt övertyga cynikerna på deras villkor. Utgångspunkten är att Gud är moraliskt underlägsen oss och att han behöver ursäktas. Men varför skulle dessa villkor delas? Inte behöver Gud *ursäktas* för "kosmiskt barnplågeri"³² då Fadern sände sin Son i döden. Ingen vettig moraliskt funtad person skulle göra det, säger cynikern och fortfar i sin tro att han är bättre än Gud. Detta visar bara att grundläggande värderingar och trosföreställningar om offer, utgivande kärlek, lidandets verklighet inte delas med cynikern.

Vem kan "se igenom"?

En kristen världsbild är realistisk eftersom den tar hela verkligheten så som den ter sig. Det finns ett hopp och en grund för förtröstan men dessa står aldrig utan lidande och svårigheter.³³ Det är snarare så att ondskan och lidandet enligt kristen tro borde vara förväntade eftersom det talar om att världen och allt vad som är i den ligger i den ondes våld, han som också kallas för lögnens fader.

Kanske skulle vi snarare kalla den Onde för ärkecynikern eftersom han faktiskt har en övernaturligt privilegierad position i förhållande till allt och alla (utom Gud) och kan faktiskt sägas "se igenom".³⁴ Men denna enorma teologiska kunskap har inte gjort honom bättre eller visare eftersom han förnekar det goda mitt i dess Ansikte.

Enligt kristen tro är Gud inte bara enormt intelligent utan allvetande, det betyder att han ser igenom i grunden det som cynikern önskar att han kunde se.³⁵ Vad är då skillnaden mellan cynikerns och Guds blick? Gud ser att människan är fallen; förmodligen ännu mer radikalt fallen än vad cynikerna ofta gör gällande. Men Gud ser samtidigt sin egen bild i människan, fragmenterad och sargad. Denna komplexa bild ser inte cynikern, han ser bara sin egen bild: alla andra är en förlängning av honom själv; där finns inget att hoppas på, inget att älska eller hylla. När Gud ser sin egen bild i en människa fylls han både med medkänsla till människan *och* ilska över synden som förstör och ödelägger. Gud kan inte vara cynisk och distanserad eftersom han ser hela bilden.

Guds medkänsla och ilska över synden har blivit uppenbarad i Jesu död och uppståndelse, i lidandets verklighet och dess lösning. Cynikern

32. Steve Chalke och Alan Mann, *The Lost Message of Jesus* (Zondervan, 2003).

33. Hebr. 11-12.

34. Job 1:6 ff.

35. Hebr. 4:12 talar om hur Guds Ord "blottlägger".

är dock oförmögen att se hur korset och uppståndelsen visat på livets verkliga problem och lösning. Cynism är snarare, som vi sade, en strategi till överlevnad i en gudlös värld och cynikerns lösning är inte att vara delaktig utan att försöka distansera sig. Så att offra sig för att rädda en annan människa kommer att vara dömt från början eftersom hjältemod är mediokra och patetiska uttryck för en falsk längtan efter en annan verklighet.³⁶

En kristen bör ha en större, mer Gudlik, bild av människan. Den kristne bör se vad fallet har orsakat och kan där hålla med cynikern (och här är en hel del självkritik välkommen!) men han bör inte stanna där utan se att det kristna hoppet ligger utanför människans egen godhet och skönhet. Hoppet ligger i att Författaren, Skaparen och Fullkomnaren av allting redan börjat i små, små steg förvandla människor till sin egen bild igen. För att cynikern ska kunna "se" detta behövs ett ingripande i hans synfält, att hans egen bjälke förflyttas ur hans öga. Det krävs att något skakar honom så att han kommer att kunna vara öppen för att höra evangeliet, de goda nyheterna och inte bara de dåliga nyheterna som han är expert på.

Stefan Lindholm

Redaktör och arbetare på L'Abri Fellowship, England
stefan.labri@gmail.com

36. 1 Kor. 1:18 ff.